

■ УДК 791.3:316.73

О. О. Косачова, кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ КУЛЬТУР В ІГРОВому КІНЕМАТОГРАФІ: ЕСТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Досліджено естетичний потенціал ігрового кінематографа, предметом якого є питання толерантності культур. Проаналізовані зв'язки культури та мистецтва, різні підходи до розуміння поняття «толерантність». Виявлені та розкриті пріоритетні для досягнення естетичного відчуття виражальні засоби: акторська гра, операторські засоби та режисерські прийоми. Визначено, що кіномистецтво має не просто еклектично використовувати ознаки різних культур, але й дотримувати засад інтелектуальної та моральної солідарності людства.

Ключові слова: ігровий кінематограф, виражальні засоби кіно, толерантність, діалог культур, мультикультуралізм, естетика, естетика кіно, естетичне відчуття.

О. А. Косачёва, кандидат наук по социальным коммуникациям, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТИ КУЛЬТУР В ІГРОВом КІНЕМАТОГРАФЕ: ЭСТЕТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Исследован эстетический потенциал игрового кинематографа, предметом которого являются вопросы толерантности культур. Проанализированы связи культуры и искусства, разные подходы к пониманию понятия «толерантность». Вывявлены и раскрыты приоритетные для достижения эстетического ощущения изобразительные средства: актерская игра, операторские средства и режиссёрские приемы. Определено, что киноискусство должно не просто эклектично использовать признаки разных культур, но и придерживаться основ интеллектуальной и моральной солидарности человечества.

Ключевые слова: игровой кинематограф, выразительные средства кино, толерантность, диалог культур, мультикультурализм, эстетика, эстетика кино, эстетическое ощущение.

О. О. Kosachova, Candidate of Sciences in Social Communications, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ISSUE OF TOLERANCE OF CULTURES IN LIVE-ACTION CINEMA: AESTHETIC POTENTIAL

The paper studies the aesthetic potential of live-action cinema, the subject of which is the issue of tolerance of cultures. The interconnection between culture and art is shown. Different approaches to understanding the concept of «tolerance» are analyzed. The author identifies and

interprets high-priority expressive means for achieving the aesthetic feeling: acting, operator's means and director's techniques. It is determined that cinema should not simply apply the eclectic features of different cultures, but also hold onto the basics of the intellectual and moral solidarity of humanity.

Key words: live-action cinema, expressive means of cinema, tolerance, dialogue of cultures, multiculturalism, aesthetics, film aesthetics, aesthetic feeling.

Постановка проблеми. Світ єдиний у своєму різноманітті. Це відоме твердження неодноразово відбивалося в ігровому кінематографі. Діалектика взаємодії різних культур, утілена в аудіовізуальній формі, зацікавлює глядачів у всьому світі. Поряд із міжкультурним діалогом, у кінематографі часто порушуються проблеми міжнаціональних конфліктів та воєн, нетерпимості за різними ознаками. Попередня стилістика активної нетерпимості і «мови сили», характерна для владних ідеологій ХХ ст., нині трансформувалася в дискурс толерантності. Найчастіше логіка альтернативності розглядається як найважливіша умова максимально демократичного вирішення можливих протиріч та зіткнень.

Центральною категорією естетики є «прекрасне», що не лише характеризує явища з вищою естетичною цінністю, а й пов'язане з поняттям естетичного ідеалу. Ідеал — це мета, якої прагне людина, а в широкому розумінні — життя, у якому всі права людини були б збережені. У сучасному гетерогенному світі діють два протилежні начала: прагнення представників різних культур до взаємозбагачення, їх рівноправного діалогу та розпалення міжнаціональної та міжконфесійної ворожнечі. Мистецтво і культура тісно взаємопов'язані, завдячуючи своєму існуванню представникам різних культур, традицій і звичаїв. Тому вивчення тематики толерантності культур у кінематографі, передусім його естетичного потенціалу, є надто важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародні норми та принципи толерантності культур викладені в актах ЮНЕСКО [6; 18]. Проблему толерантності культур у культурологічній і філософській площині, міжкультурного діалогу вивчали Є. К. Бистрицький, С. В. Пролеєв, О. В. Білий, В. А. Лекторський, М. В. Попович, В. А. Малахов, М. С. Каган, Є. Г. Хілтухіна. Методологічним підґрунтям дослідження стали мистецтвознавчі наукові доробки М. С. Кагана, З. І. Алфьорової, Г. О. Десятника, Т. Орлової та колективні культурологічні дослідження [12; 13]. Незважаючи на широке обговорення проблем мультикультуралізму на сторінках фахової культурологічної та філософської преси, у кінознавстві ці питання донині недостатньо розроблені.

Мета статті — визначити естетичний потенціал ігрового кінематографа, присвяченого проблемі толерантності культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діалектична проблематика мистецтва і культури зацікавлює багатьох культурологів та філософів. Зокрема, А. Хома наводить два влучні приклади: 1) сучасних європейців зовсім не приваблює практика людських жертвоприношень, що практикувалася стародавніми майя або ацтеками, але зазвичай захоплюють піраміди, що відігравали важливу роль у кривавих ритуалах; 2) східні мотиви в сучасній поп-музиці мають у Європі значно більше прихильників, ніж убивства заради порятунку честі родини. І підсумовує: «Визнати мистецтво, породжене чужою для нас культурою, здається справою простішою та природнішою, ніж визнати її звичаї, що інколи діаметрально протилежні нашим власним» [19, с. 58].

У преамбулі до Статуту ЮНЕСКО підкреслюється: «...світ повинен базуватися на інтелектуальній та етичній солідарності людства» [18]. Декларація принципів терпимості номінує це поняття як повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, наших форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності. Важливу роль у поширенні принципів терпимості «Декларації» відіграють засоби комунікації, що здатні сприяти вільному і відкритому діалогу [6].

Аналіз фахової літератури вможливив виявити два основні підходи до тлумачення змісту «толерантності»:

- відмежовуючий — визнання відмінності культур та невтручання за будь-яких умов: «світ перебуває в просторі напруженої відмінності» [3, с. 81] (Є. К. Бистрицький, С. В. Пролеєв, О. В. Білий);
- консолідуєчий — поширення засад людяності як єдиних для всіх, з позицій практичної користі, загальнолюдських цінностей (В. А. Лекторський, М. В. Попович, В. А. Малахов).

Як емпіричну базу дослідження обрано понад 80 різножанрових та різнотематичних кінотворів, присвячених діалогу культур Сходу (Тибету, В'єтнаму, Сіаму, Індії) та Заходу (США, Великобританії, Австрії, Італії), а також культур США та Європи.

Відповідно до двох підходів тлумачення «толерантності», визначено дві групи міжкультурних зв'язків, установлених між головними героями кінотворів для досягнення ситуації толерантності:

1) вертикальні, що виявляють розбіжності різних культур — взаємодія між:

- загарбниками та захопленими (стрічки «Олександр» (2004) Олівера Стоуна, «Одіссея» (1997) А. Кончаловського, «Троя» (2004)

- Вольфганга Петерсона, «Ясон та аргонавти» (2000) Ніка Уїллінга, «Апокаліпсис сьогодні» (1979) Френсіса Форда Копполи);
- представниками білої та чорної рас («Міцний горішок — 3: Відплата» (1995) Джона МакТірнана, «Смертельна зброя» в чотирьох частинах (1987 — 1998) Річарда Доннера, «Кривавий алмаз» (2006) Едварда Цвіка);
 - громадянами різних держав у межах антропологічних локацій «Схід — Захід», «Європа — США» (трилогія «Хрещений батько» (1972–1990) Ф. Ф. Копполи, «Анжеліка і султан» (1968) Бернара Бордері, «Анна і король» (1999) Енді Теннанта, «Сім років у Тибеті» (1997) Жан-Жака Анно, «Збройний барон» (2005) Ендрю Ніккола, «Поїздка до Америки» (1988) Джона Лендіса, «Містер Бонс» (2001) Грея Хофмайера);
 - між бойовими мистецтвами («Кривавий спорт» (1988) Ньюта Арнольда; «У пошуках пригод» (1996) Жан-Клода Ван Дамма),
 - між цивілізацією та безкультур'ям («Блакитна лагуна» (1980) Рендла Клайзера, «Повернення до блакитної лагуни» (1991) Уільяма А. Према, «Книга джунглів» (1994) Стівена Соммерса, «Мабуть боги з'їхали з глузду» у двох фільмах (1980, 1989) Джеймі Ейса, різні екранізації роману Д. Дефо «Робінзон Крузо»);
- 2) горизонтальні, що поєднують культури для вирішення практичних суспільних завдань та викликів сучасності:
- нелегальний бізнес, вигідний обом сторонам («Хрещений батько», «Збройний барон»);
 - обмін знаннями та культурним досвідом («Останній самурай» (2003) Едварда Цвіка, «Анна і король», «Сім років у Тибеті»);
 - боротьба зі злочинними угрупованнями, прагнення зберегти власне життя («Міцний горішок», «Кривавий алмаз»).
- Естетичне відчуття глядача досягається комплексом виражальних засобів — різноманітних способів побудови та поєднання кінокадрів, що надають змоги відобразити в окремих кадрах і їх монтажних поєднаннях розвиток драматургічного змісту екранного твору [7, с. 124]. Аналіз виражальних засобів кінотворів, присвячених проблемі толерантності культур, дозволяє виокремити три їх найефективніші групи:
- 1) акторська гра («людина — людина»);
 - 2) операторські прийоми демонстрації величного («людина — природа»);
 - 3) режисерські прийоми розкриття індивідуальності культури, різноманіття народних традицій, менталітету громадян («людина — культура»).

Удалий вибір режисером актора, здатного повною мірою втілити режисерський задум, є найважливішою запорукою майбутнього успіху

фільму. Акторська гра здатна посилити естетичне відчуття глядача, реалізуючи дві основні цілі: 1) демонстрацію духовного збагачення людини, котра потрапляє в іншу культуру; 2) майстерність володіння своїм тілом як репрезентація культурних традицій.

Мистецтвознавець М. С. Каган слушно зазначає: люди надзвичайно зацікавлені в спілкуванні з предметами, що надають їм естетичної насолоди, радості, проте ця зацікавленість є саме духовною, а не біологічною чи меркантильною [10, с. 22]. Таку духовну радість і відчувають глядачі, спостерігаючи за героями фільмів. Прикладами фільмів, у яких герої, інтегровані до іншої культури, здобули духовне відродження, є стрічки «Сім років у Тибеті» й «Останній самурай». Герої цих фільмів демонструють глядачам надзвичайні силу характеру, могутність духу, моральність.

Герой фільму «Сім років у Тибеті» австрійський підданий, обершарфюрер СС Генріх Харрер від початку вражає глядача брутальністю та егоїстичним характером, браком будь-яких моральних принципів. Опинившись у Тибеті, він не поважає місцевих мешканців, ставлячись до них упереджено як до нижчих за рівнем інтелектуального та культурного розвитку людей. Проте після гостинного прийому у святому місті Лхаса (куди заборонено вхід іноземцям) та знайомства з духовним лідером Тибету Далай-Ламою Генріх змінюється. Духовно очистившись, він починає цінити друзів та сповнюється гуманізмом. Герой фільму знаходить в іншій культурі безпосередність і відкритість. Коли Далай-Лама запитує його, чому той полюбляє підкоряти гірські вершини, Генріх відповідає: «Мене приваблює абсолютна простота, коли лізеш на гору, у голові повна ясність, немає жодної плутанини, є лише одна мета. І раптом світло стає яскравішим, звуки — чіткішими і тебе сповнює глибоке та потужне відчуття життя. Таке я відчував лише тільки в одному місці. Разом з Вами, Хуань-Дун». На увагу заслуговує й те, що режисер Ж.-Ж. Анно максимально скоротив діалоги та відмовився від закадрового тексту, таким чином продемонструвавши переважно за допомогою акторської гри духовне очищення європейця.

Герой фільму «Останній самурай» капітан кавалерії північних військ у відставці Нейтан Олгрен постає перед глядачем змученим та бідним чоловіком, котрий страждає від алкогольної залежності, утомлений від докорів сумління за винищення невинних індійських племен. Опинившись серед самураїв, він поступово переймає їх звичаї та душевний спокій. Сенс життя починає вбачати в «служінні» (япон. «самурай»). У закадровому тексті глядач чує «Це дуже цікаві люди. Прокинувшись, вони одразу доводять до досконалості свої справи. Я ніде не бачив такої дисципліни»; «Є щось божественне в цих місцях. Саме тут після довгих років я став спати спокійно».

Консенсус представників різних культур досягається завдяки не лише духовній константі, але й практично-прикладній: «...доцільно бачити в інакшій позиції, в іншій системі цінностей, у чужій культурі не те, що вороже моїй власній позиції, а те, що може допомогти мені у вирішенні проблем, які є не лише моїми власними, але й проблемами інших людей і інших культур, інших ціннісних та інтелектуальних систем відліку» [14].

Естетичне відчуття глядача викликає також майстерність володіння актором власним тілом. Майстерність є найвищим ступенем свободи людини в певній сфері життєдіяльності; ця свобода набуває високої естетичної цінності [10, с. 31]. Так, у стрічках «Олександр», «Одіссея», «Троя», «Ясон та аргонавти», «Останній самурай» головні герої демонструють майстерність володіння зброєю, здійснення воєнних операцій; фільмах за участі Жана-Клода Ван Дамма «У пошуках пригод», «Кривавий спорт» — володіння бойовим мистецтвом; стрічках «Блакитна лагуна», «Книга джунглів» — спортивну та гармонійну тілобудову, сильне й здорове тіло, що здатне без зброї перемагати супротивника.

Другою групою виражальних засобів, здатних викликати в глядача естетичне відчуття, є операторські прийоми демонстрації величного в природі. Поняття «природа» та «культура» часто розглядаються як протилежні одне одному, відповідно до кількох тверджень: 1) природа — позаісторична, а культура є історичним процесом творення нових, досконаліших і складних смислових форм; 2) у природі домінують причинність, причинні відносини та взаємодії, а культура є продуктом діяльності людини, яка наслідую певні цілі і керується при цьому певними цінностями, нормами й ідеалами; 3) природа є сферою буття (суцього), культура — сфера належного, ціннісно навантаженого [4]. Зважаючи на те, що так чи інакше природа існує в просторово-часовому континуумі та залежить від втручання до неї людини, ми не вважаємо за необхідність так радикально протиставляти номіновані поняття. Тісні взаємозв'язки культури та природи відзначають М. С. Каган і Є. Г. Хілтухіна в дослідженні «Проблема Схід — Захід у культурології: Взаємодія художніх культур». Науковці зазначають, що основою відмінностей культур Заходу і Сходу, з одного боку, є відмінності природних умов, що спричинили різні форми праці і побуту людей; з іншого — нерівномірність економічного розвитку суспільства [11, с. 4].

Цікавим з точки зору естетичного відчуття є визначення поняття «природа» англійським філософом А. Уайтхедом: «Природа — це те, що ми спостерігаємо чуттєво. За допомогою такого сприйняття нам стає відомим дещо, що не є думкою та є незалежним від думки» [4].

Таке відсторонене від свідомості сприйняття зацікавлює глядача, дозволяє йому відпочити від динамічних кадрів, притаманних для фільмів про толерантність культур. Естетичне сприйняття глядача досягається завдяки панорамуванню, рухомій камері, максимально дальнім планам. Відчуття близькості з природою, духовної свободи стає можливим завдяки демонстрації величі, неосяжності, безмежності природних об'єктів. Відповідно до географічної локації, цими об'єктами є: високі гори, бездонний океан, безкрайній небосхил тощо. Так, прямуючи до берегів Японії, герой фільму «Останній самурай» говорить: «Є щось заспокійливе в безкрайній порожнечі океану, ніби немає минулого і немає майбутнього».

До інших найпоширеніших операторських прийомів у фільмах про толерантність культур належать: повітряно-тіньова перспектива; засоби підкреслення природних явищ, характерних для місцевості — туману, дощу, сходу та заходу сонця, яскравості листя; ракурсна зйомка для збільшення розмірів зображуваних об'єктів. Слід зазначити, що категорії величю і піднесеного не завжди застосовуються до природних об'єктів. Часто їх роль відіграють скульптури, стародавні храми або цілі сцени, наприклад, битва при Гавгамелах у фільмі «Олександр», масштабність якої підкреслена з висоти пташиного польоту.

Третьою групою виражальних засобів є режисерські прийоми демонстрації народних традицій («людина — культура»). Відповідно до режисерського задуму, глядач має отримати якомога більше інформації про ту чи іншу культуру, використовуючи для цього як зображальні, так і звукові засоби — народну музику, вокал та вокалізм. У фільмі «Останній самурай» культуру Японії розкривають демонстрація досконалого володіння мечем, одяг та обладунки, зовнішній вигляд самураїв. Страх і повага японців до самураїв, вихованих тисячолітньою війною, зображені в зав'язці фільму під час першої батальної сцени. Їх звичаї та внутрішній світ розкриваються поволі, відповідно до внутрішнього розвитку головного героя.

У стрічці «Хрещений батько» культура італійців розкривається переважно на теренах Сполучених Штатів Америки. Глядача починає цікавити контраст між традиціями італійців та американців. Ситуація толерантності встановлюється між італійською й американською культурами на основі грошового збагачення. Розподіл влади і нелегальні засоби отримання прибутку пов'язують представників цих культур та об'єднують на рівні злочинних угруповань.

У розкритті культури Сіаму в стрічці «Анна і король» режисер акцентує увагу на незвичній для європейця стародавній скульптурі, величних палацах, з одного боку, та «диких» законах (багатоженство,

безправність жінки під час заміжжя тощо), з іншого. Ситуація толерантності між англійкою та сіамським королем виникає тоді, коли вчителька Анна Леоновенс розуміє, що й сам король є заручником традицій та прагне змінити їх. Водночас і героїня запозичує немало східної мудрості від культури Сіаму: його виваженість і розважливість, стриманість та дотримання суспільної ієрархії. Сюжет цього фільму майже повністю повторює стрічку «Анжеліка і султан», проте є кращим його аналогом. Потрапляючи в полон до султана Мекнесу, Анжеліка хизується власною цивілізованістю та європейськістю, султан зображений односторонньо як тиран і вбивця.

У стрічці «Сім років у Тибеті» представники тибетської культури постають перед глядачем передусім як надзвичайно релігійні люди, котрі дотримують духовних заповідей. Фільм сповнений кадрів служіння Богові, релігійних обрядів та пророчих видінь Далай-Лами. Інший, побутовий аспект життя тибетців розкривається в їх ставленні до іноземців — повазі, готовності допомогти, безпосередності та ширості.

Незважаючи на те, що провідною сюжетною лінією фільму «Книга джунглів» є стосунки Мауглі з англійцями, режисер використовує елементи, які дозволяють глядачеві долучитися й до індійської культури: демонструє народні індійські танці у відповідних костюмах, зображує героїв-індійців. Кульмінація фільму розгортається навколо стародавнього загубленого індійського міста, сповненого рідкісних скарбів.

Є й такі фільми, у яких ситуація толерантності встановлюється фрагментарно, якщо не відсутня зовсім. Серед них — стрічки, присвячені загарбницьким війнам: «Олександр», «Одіссея», «Троя», «Ясон та аргонавти», «Апокаліпсис сьогодні». Незважаючи на це, слід відзначити цікавий режисерський хід Френсіса Форда Коппола у фільмі «Апокаліпсис сьогодні». Головний герой — американський капітан спецназу Уїллард не долучається до культури в'єтнамців, він їх винищує. У пошуках жорстокого вбивці полковника Куртца головний герой мандрує на катері. Рухома камера, вода та тунель із живих дерев, а також постійна повітряно-тіньова перспектива, різнокольоровий дим і туман, медитативна музика долучають глядача до світу жаху смерті. Удалим режисерським прийомом є звук гвинтокрила, що задає потрібний настрій і тримає його до останньої сцени. Лише одного разу головний герой замислюється над менталітетом в'єтнамців: «В'єтконгівцям цього не зрозуміти, забагато шуму та метушні. Їх поняття щастя — це холодний рис і трохи шурячого м'яса. Їм залишається лише одне з двох — смерть або перемога». Доволі тривалу сцену Коппола присвятив спілкуванню американця з французькою

родиною, що осіла у В'єтнамі. Сцена побудована переважно на діалогах світоглядного спрямування.

Однією з найважливіших естетичних проблем у кінематографі є ціннісна складова. Так, на думку Д. Дідро, мистецтво «має бути правдивим, проте повинно уникати предметом відображення «грішної натури» [8, с. 601]. Російський прихильник мистецтва реалізму Н. Г. Чернишевський у своїй дисертації «Естетичні відношення мистецтва до дійсності» (1855 р.) виголосив відому тезу «Прекрасне — це життя» і уточнив, що «істинне життя є життям розуму та серця» [20, с. 61]. М. С. Каган застерігає митців, що мистецтво має відображати такі соціальні умови людського життя, які зумовлюють, зміцнюють і розвивають у людях душевне благородство та «витравлюють» з людини все вульгарне, егоїстичне, тваринне [10, с. 47]. У довідкових культурологічних виданнях також ідеться про те, що «істинне мистецтво є гуманістично орієнтованим» [12, с. 167]. Натомість деякі фільми, присвячені темі толерантності культур, сповнені жорстоких кривавих сцен.

Це характерно для режисерських стилів Ф. Ф. Копполи й Едварда Цвіка. Так, у фільмі «Апокаліпсис сьогодні» криваві сцени позбавлення людини життя зображені Копполою з патологічною насолодою. Дещо стриманішими, але надмірно натуралістичними є сцени катувань та вбивств під час громадянської війни в Сьєрра-Леоне у фільмі Цвіка «Кривавий алмаз». Завдяки такій демонстрації принцип естетизму в кінематографі підмінюється принципом психологічної атаки, розвитку депресивних та панічних настроїв у суспільстві.

Висновки. Здійснене дослідження дозволило дійти певних висновків:

1. Тема толерантності культур в ігровому кінематографі є доволі різносторонньою, представлена в різних жанрах та режисерських стилях. Досягнення ситуації толерантності в кінематографі відбувається на перетині вертикальних та горизонтальних міжкультурних зв'язків. З одного боку, об'єктами відображення є індивідуальність кожної культури, її право відрізнятись від інших. Цей аспект визначає специфіку фільмів, надає їм візуального та звукового колориту, реалізує гедоністичну та пізнавальну функції мистецтва. З іншого — режисери переважно прагнуть установити культуру миру, утвердити гармонію в різноманітті. Це стає можливим за умови досягнення консенсусу головними героями. Горизонтальні міжкультурні зв'язки реалізують аксіологічну та соціальну функції мистецтва.

2. Естетичний потенціал ігрового кінематографа розкривається в комплексі виражальних засобів, пріоритетними серед яких є:

акторська гра (демонстрація духовного збагачення від спілкування з іншою культурою; майстерність володіння власним тілом); операторські засоби зображення величі природних, культурних об'єктів та мізансцен (панорамування, дальні плани, ракурсні зйомки); режисерські прийоми розкриття індивідуальності культури в усьому її етнічному різноманітті. Естетичне відчуття глядача досягається завдяки зображенню краси природи, людського тіла, людської духовності.

3. Режисерська майстерність у кіно, присвячену проблемі толерантності культур, полягає в динамічності розвитку сюжету, що ґрунтується на контрасті естетичних кадрів із динамічними. Такий підхід урівноважує композицію фільму, дозволяє глядачеві, не втомлюючись, перебувати в стані напруження. Найпоширенішими сценарними ходами в таких фільмах є пошук (іншої людини, предмета, міста, власного спокою тощо). Найяскравіше це виражено у фільмах «Кривавий алмаз», «Міцний горішок», «Мабуть боги з'їхали з глузду», «Одіссея», «Ясон та аргонавти», «Містер Бонс».

4. Основними стратегічними проблемами ігрового кінематографа в добу мультикультурної плюральності є: проліферація декадентських мотивів, зокрема заглиблення у сферу небуття, сам процес позбавлення людини життя; одностороннє висвітлення однієї культури з точки зору «пріоритету істини» іншої; політизація кіномистецтва (заборона або невизнання стрічок у державах, чие трактування політичних реалій відрізняється від режисерської). Для реалізації принципів терпимості, закладених ЮНЕСКО, кіномистецтво має не просто еkleктично використовувати ознаки різних культур, але й бути гуманістично орієнтованим, нести естетичну радість та знання, не розпалювати ненависть, а дотримувати засад інтелектуальної та моральної солідарності людства.

Перспективами подальших досліджень є: визначення естетичного потенціалу світової документалістики, присвяченої проблемам мультикультуралізму; вплив глобалізації та локалізації на телемистецтво.

Список використаних джерел

1. Алфьорова З. І. Межі видимого. Становлення візуального мистецтва : монографія / З. І. Алфьорова. — Харків : ХДАК, 2008. — 268 с.
2. Алфьорова З. І. Історія кінематографа і телебачення: навч. посібник. Ч. 1. / З. І. Алфьорова. — Харків : ХДАК, 2007. — 88 с.
3. Быстрицкий Е. К. Конфликт культур и методология толерантности / Е. К. Быстрицкий // Вопросы философии. — 2011. — № 9. — С. 74–86.
4. Введение в философию: учебник для вузов. В 2 ч. Ч. 2 / И. Т. Фролов, Э. А. Араб-Оглы, Г. С. Арефьева и др. — Москва : Политиздат, 1990. — 639 с.

5. Гасникова С. Ю. Феномен диалога и его социокультурные функции в контексте исторического развития / С. Ю. Гасникова // Вопросы культурологии. — 2009. — № 10. — С. 8–11.
6. Декларация принципов терпимости [Электронный ресурс] / Принята резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. — Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml. — Загл. с экрана.
7. Десятник Г. О. Екранна творчість: навчальний словник-довідник / Г. О. Десятник. — Київ : КиМУ, 2014. — 332 с.
8. Дидро Д. Парадокс об актере: Собр. соч. в 10 тт. Т. 5 / Д. Дидро. — Москва — Ленинград, 1936. — 345 с.
9. Единство мира и многообразия культур (материалы «круглого стола» украинских и российских философов) // Вопросы философии. — 2011. № 9. — С. 3–33.
10. Каган М. С. Начала эстетики / М. С. Каган. — Москва : Искусство, 1964. — 218 с. : илл.
11. Каган М. С. Проблема «Запад — Восток» в культурологии: Взаимодействие художественных культур / М. С. Каган, Е. Г. Хилтухина. — Москва : Наука, Изд. фирма «Восточная литература», 1994. — 106 с.
12. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. — Москва : ООО «Издательство «Вече 2000», ООО «Издательство АСТ», 2003. — 512 с.
13. Культурология. XX век : энциклопедия в 2-х томах / Гл. ред., сост. и автор проекта С. Я. Левит. — Санкт-Петербург : Университетская книга; ООО «Алетейя», 1998.
14. Лекторский В. А. Философия, наука, цивилизация [Электронный ресурс] / В. А. Лекторский // О толерантности, плюрализме и критicisme. — Москва, 1999. — Режим доступа: http://www.iicas.org/articles/library/libr_rus_19_01_01p.htm. — Загл. с экрана.
15. Макарова Н. Я. Теория толерантности: программа курса [Электронный ресурс] / Н. Я. Макарова; РГГУ. — Режим доступа: <http://iai.rsuh.ru/article.html?id=57741>. — Загл. с экрана.
16. Орлова Т. Кроскультура на етапі комунікативного синтезу / Т. Орлова // Мистецтвознавство України: зб. наук.пр. — Київ, 2005. — Вип. 5. — С. 256–268.
17. Соколов К. Б. Глобализация культуры — благо или новая проблема? / К. Б. Соколов // Вестник БАЕ. — 2009. — № 1. — С. 23–26.
18. Устав ЮНЕСКО [Электронный ресурс] / Принят 16 ноября 1945 года. — Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001255/125590r.pdf>. — Загл. с экрана.
19. Хома О. Философские культуры: терпимость, толерантность и признаки / О. Хома // Вопросы философии. — 2011. — № 9. — С. 54–64.
20. Чернышевский Н. Г. Избранные философские сочинения. Т. 1. / Н. Г. Чернышевский. — Москва : Политиздат, 1950. — 432 с.

References

1. Alforova Z. I. Mezhi vydyomoho. Stanovlennia vizualnoho mystetstva : monohrafiia / Z. I. Alforova. — Kharkiv : KhDAK, 2008. — 268 s.
2. Alforova Z. I. Istoriia kinematohrafa i telebachennia: navch. posibnyk. Ch. 1. / Z. I. Alforova. — Kharkiv : KhDAK, 2007. — 88 s.
3. Bystritskiy E. K. Konflikt kultur i metodologiya tolerantnosti / E. K. Bystritskiy // Voprosy filosofii. — 2011. — № 9. — S. 74–86.
4. Vvedeniye v filosofiyu: uchebnyk dlya vuzov. V 2 ch. Ch. 2 / I. T. Frolov. E. A. Arab-Ogly. G. S. Arefyeva i dr. — Moskva : Politizdat. 1990. — 639 s.
5. Gasnikova S. Yu. Fenomen dialoga i ego sotsiokulturnyye funktsii v kontekste istoricheskogo razvitiya / S. Yu. Gasnikova // Voprosy kulturologii. — 2009. — № 10. — S. 8–11.
6. Deklaratsiya printsipov terpmosti [Elektronnyy resurs] / Prinyata rezolyutsiyyey 5.61 Generalnoy konferentsii YuNESKO ot 16 noyabrya 1995 goda. — Rezhim dostupa: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml. — Zagl. s ekrana.
7. Desiatnyk H. O. Ekranna tvorchist: navchalnyi slovnyk-dovidnyk / H. O. Desiatnyk. — K. : KyMU, 2014. — 332 s.
8. Diderot Denis. Paradoks ob aktere: Sobr. soch. v 10 tt. T. 5 / Denis Diderot — M. — L., 1936. — 345 s.
9. Yedinstvo mira i mnogoobraziye kultur (materialy «kruglogo stola» ukrain-skikh i rossiyskikh filosofov) // Voprosy filosofii. — 2011. № 9. — S. 3–33.
10. Kagan M. S. Nachala estetiki / M. S. Kagan. — Moskva : Iskusstvo. 1964. — 218 s. : ill.
11. Kagan M. S. Problema «Zapad — Vostok» v kulturologii: Vzaimodeystviye khudozhestvennykh kultur / M. S. Kagan. E. G. Khiltukhina. — Moskva : Nauka. Izd. firma «Vostochnaya literatura». 1994. — 106 s.
12. Kononenko B. I. Bolshoy tolkovyy slovar po kulturologii / B. I. Kononenko. — Moskva : OOO «Izdatelstvo «Veche 2000». OOO «Izdatelstvo AST». 2003. — 512 s.
13. Kulturologiya. XX vek : entsiklopediya v 2-kh tomakh / Gl. red., sost. i avtor proyekta S. Ya. Levit. — Sankt-Peterburg : Universitetskaya kniga; OOO «Aleteyya». 1998.
14. Lektorskiy V. A. Filosofiya. nauka. tsivilizatsiya [Elektronnyy resurs] / V. A. Lektorskiy // O tolerantnosti, plyuralizme i krititsizme. — Moskva. 1999. — Rezhim dostupa: http://www.iicas.org/articles/library/libr_rus_19_01_01p.htm. — Zagl. s ekrana.
15. Makarova N. Ya. Teoriya tolerantnosti: programma kursa [Elektronnyy resurs] / N. Ya. Makarova; RGGU. — Rezhim dostupa: <http://iai.ruh.ru/article.html?id=57741>. — Zagl. s ekrana.

16. Orlova T. Kroskultura na etapi komunikativnoho syntezu / T. Orlova // *Mystetstvoznavstvo Ukrainy: zb. nauk.pr.* — Kyiv, 2005. — Vyp. 5. — S. 256–268.
17. Sokolov K. B. Globalizatsiya kultury — blago ili novaya problema? / K. B. Sokolov // *Vestnik BAE.* — 2009. — № 1. — S. 23–26.
18. Ustav YuNESKO [Elektronnyy resurs] / Prinyat 16 noyabrya 1945 goda. — Rezhim dostupa: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001255/125590r.pdf>. — Zagl. s ekrana.
19. Khoma O. Filosofskiye kultury: terpimost. tolerantnost i priznaniye / O. Khoma // *Voprosy filosofii.* — 2011. — № 9. — S. 54–64.
20. Chernyshevskiy N. G. Izbrannyye filosofskiye sochineniya. T. 1. / N. G. Chernyshevskiy. — Moskva : Politizdat. 1950. — 432 s.

■ UDC 791.3:316.73

Kosachova O. O., Candidate of Sciences in Social Communications, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
kosachevaolgaaleks@yandex.ru

ISSUE OF TOLERANCE OF CULTURES IN LIVE-ACTION CINEMA: AESTHETIC POTENTIAL

The aim of this paper is to study the aesthetic potential of live-action cinema, the subject of which is the issue of tolerance of cultures.

Research methodology. Forty major publications on the subject (monographs, scientific articles, textbooks, dictionaries, encyclopedias) have been reviewed. The empiric base of the study contains over eighty live-action films that touch upon the issues of dialogue of cultures between the East (Tibet, Vietnam, Siam, India) and the West (the USA, Great Britain, Austria, Italy), as well as between the USA and Europe.

Results. It has been found that the issue of tolerance of cultures in live-action cinema is presented in different genres and director's styles. Reaching the tolerance in a film takes place on the crossing of vertical and horizontal multicultural connections. On the one hand, the objects of reflection are individual in each culture. This aspect gives its visual and voice colour to the films and realizes hedonistic and cognitive functions of art. On the other hand, directors aspire to set the culture of peace, assert harmony in cultural diversity. It becomes possible by means of the achievement of consensus between the characters. Horizontal multicultural connections realize axiological and social functions of art. The aesthetic potential of live-action cinema shows the expressive means among acting, operator's means and director's techniques. The author argues that the aesthetic feeling of a viewer is achieved due to the image of the beauties of nature, human body, and human spirituality. For the sake of realization of tolerance principles the motion picture art should

not simply apply the eclectic features of different cultures, but also hold onto the basics of the intellectual and moral solidarity of humanity.

Novelty. The paper is the first attempt for examining the vertical and horizontal multicultural connections in live-action films. High-priority principles of film aesthetics are systematized and summarized: humanism, aesthetic perception, cognition.

The practical significance. Ukrainian and foreign educators, directors, producers, screen writers may find the information contained in this article useful for the creation of live-action films, following the modern legal principles of tolerance of cultures.

Key words: live-action cinema, expressive means of cinema, tolerance, dialogue of cultures, multiculturalism, aesthetics, film aesthetics, aesthetic feeling.

Надійшла до редколегії 29.02.2016 р.